

Róm znamená: človek

Diskusia v Čilištove
o páčivom probléme

© Nadácia Friedrich Ebert Stiftung, 1999
Zostavil a spracoval / Compiled by László Juhász
Grafický dizajn / Design Clara Design Studio, Bratislava

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

A 00 - 00306

OBSAH

Úvod	5
JURAJ HRABKO	
Meníť iných – zmeniť seba	6
PÁL CSÁKY	
Úloha pre celú spoločnosť	7
MAX VAN DER STOEL	
Ide o spoluúčasť Rómov – na európskej úrovni	8
ARNE MANN	
S Rómami – bez romantiky	10
VINCENT DANIEL	
Stále prítomná diskriminácia	15
DUŠAN ONDRUŠEK	
Scenáre optimistické a pesimistické	19
Podľa mojej mienky... (Diskusné príspevky)	22
Listy adresované rokovaniu v Čílistove (základné rysy projektu OPORES-VIFA, list Komisie pre pastoráciu Rómov)	25
Odporečania pracovných skupín	29
Adresár	37
English Summary	40

ÚVOD

Rómska problematika patrí v súčasnosti k najviac diskutovaným a pálčivým problémom spoločnosti v Slovenskej republike. Naviac takzvaný rómsky problém nie je nový, po 1945 však bol desaťročia zanedbaný. Situácia sa vyostriala v rokoch 1994–1998. Nová demokratická vláda Slovenskej republiky krátko po jej zostavení, už 3. novembra 1998, teda ešte pred prijatím svojho programového vyhlásenia deklarovala, že k jej prioritným cieľom patrí „...obnovenie atmosféry tolerancie, vzájomného porozumenia a dobrého spolunažívania všetkých občanov Slovenskej republiky. (...) Vláda Slovenskej republiky chce pre všetkých občanov vytvoriť prostredie a podmienky, v ktorých by sa cítili bezpečne a v ktorých by nemali žiadny dôvod na opustenie svojej vlasti. V tejto súvislosti vláda Slovenskej republiky potvrzuje svoje odhadnutie realizovať konkrétné opatrenia na riešenie zložitých problémov rómskych spoluobčanov vo všetkých oblastiach sociálneho, ekonomickejho i spoločenského života. V tomto smere je pripravená viesť s predstaviteľmi rómskej komunity otvorený a vecný dialóg.“

Dôležitými formami spomínaného dialógu sú pracovné stretnutia. Iniciuje ich aj podpredseda vlády SR pre ľudské a menšinové práva a regionálny rozvoj, Pál Csáky. Prvý takéto fórum, po nástupení novej slovenskej vlády, sa uskutočnilo 16. marca 1999 v Čílistove pri Šamoríne za organizačno-finančnej pomoci nadácie Friedrich Ebert Stiftung. Na toto pracovné stretnutie expertov na riešenie rómskej otázky v Slovenskej republike prijali pozvanie experti, predstaviteľia politických strán, predstovávia okresných a mestských úradov, ale veľký záujem prejavili aj zástupcovia veľvyslanectiev štátov EU a visegradskej štvorky. Dôležitosť tejto problematiky signalizuje aj fakt, že na časti rokovania bol prvomý aj Max van der Stoel, vysoký komisár OBSE pre menšiny.

Výše sto účastníkov, živá diskusia, konstruktívna práca pracovných skupín a ich závery – to všetko nasvedčuje tomu, že pracovné stretnutie expertov na riešenie rómskej problematiky v Slovenskej republike uskutočnené v Čílistove položilo základy vytvorenia občianskeho chápania rómskej problematiky v Slovenskej republike.

László Juhász

MENIŤ INÝCH – ZMENIŤ SEBA

Diskusiu v Hoteli Kormorán viedol Juraj Hrabko, generálny riaditeľ sekcie intelektuálneho a sociálneho rozvoja Úradu vlády Slovenskej republiky. V úvode načrtol súčasný spoločensko-sociálny stav rómskej komunity na Slovensku.

„Rómovia sú atypickou menšinou, ktorú sprevádza povest neprispôsobivých a netolerantných ľudí voči svojmu okoliu. Otázka však môže znieť aj inak. Sme my ostatní dostatočne prispôsobiví a tolerantní voči rómom? Netreba zakrývať ani to, že na vyriešenie tzv. rómskej problematiky sa vynaložilo už veľmi veľa peňazí, ale bez dostatočného efektu. To zase neznamená nič iné ako zlý postup. Bieda, v ktorej sa dnes nachádza väčšia časť rómskej komunity, je súčasne biehou aj nerómov a jej odstránenie si vyžaduje finančné prostriedky nie plynúť, ale investovať.“

(...) „Problém Rómov nie je problémom výlučne slovenským. Európska únia deklarovala ochotu začleniť Slovenskú republiku do zväzkov ostatných krajín a rovnako Slovensko deklarovalo ochotu do tohto zväzku vstúpiť. Preto problémy Slovenska sú už dnes problémami Európy a naopak. Doteraz však neexistuje európska politika pre rómov. Prítom výzia zjednotenej Európy obsahuje v sebe aj výzvu zjednotenia ľudí. Zjednotenie nie v názoroch, ale v základných princípoch a hodnotách. Iba v spolupráci krajín možno zabezpečiť lepší a šťastnejší život všetkých ľudí, bez ohľadu na farbu ich pleti či rozdielnosti v maternských jazykoch. Vyžaduje sa tiež viac nielen chúť, odvahu, ale i trpezlivosť a porozumenie. Ak chceme, aby boli iní lepší, musíme sa takými najskôr stať my. Inými slovami, musíme zmeniť aj seba, ak chceme meniť iných. A to je podľa môjho názoru aj cesta, ktorá povedie k takému rozvoju rómskej komunity, ktorý bude na prospěch nielen Rómom, ale všetkým občanom Slovenska aj Európy a celej spoločnosti ľudu,“ dodal Juraj Hrabko, generálny riaditeľ sekcie intelektuálneho a sociálneho rozvoja Úradu vlády Slovenskej republiky.

ÚLOHA PRE CELÚ SPOLOČNOSŤ

Po úvodnej úvahе Juraja Hrbka na stretnutí vystúpil podpredseda vlády Slovenskej republiky Pál Csáky. Vicepremiér vyslovil názor, že v demokratickej, otvorenej spoločnosti nie je správne, ak vláda, politika alebo spoločnosť sa snažia nevímäť existujúci vecný problém.

„Základným atribútom dnešného stretnutia je, že v slovenskej spoločnosti existuje komplex problémov, ktoré môžeme pomenovať ako rómsku problematiku. Musíme uznať, že tento problém bol v minulosti zanedbaný. Chceme tu deklarovat verejne, že vláda Slovenskej republiky, ako aj verejná správa má snahu riešiť tento problém. Musíme ale povedať aj to, že to nie je úloha len pre vládu, nie je to úloha len pre štátnu správu, je to úloha pre celú spoločnosť. Preto sa všetkou úctou sa obraciame na vás, obraciame sa na mimovládne organizácie, na rómske organizácie, aby ste nám pomohli v tejto veci. Domnievam sa, že bez samotných aktivít rómskych organizácií a bez spojenia síl celej spoločnosti nemáme šancu na úspech. Som ale rád, že aj vaša prítomnosť signalizuje práve iný prístup k tejto problematike. Chceme organizovať druhý okrúhly stôl pre lídrov rómskych organizácií v apríli, kde sa pozrieme na tento problém z iného hľadiska, zvnútra rómskej komunity. Na základe dvoch okrúhlych stolov mienim predložiť do vlády návrh konceptného riešenia tejto problematiky. Domnievam sa, že spoločne máme šancu na úspech, máme šancu na to, aby sme v tejto neflahkej problematike vykročili dopredu,“ dodal Pál Csáky, podpredseda vlády SR pre ľudské a menšinové práva a regionálny rozvoj.

IDE O SPOLUÚČASŤ RÓMOV – NA EURÓPSKEJ ÚROVNI

Ako sme už spomenuli v úvode, na prvé pracovné stretnutie expertov pre rómsku problematiku prijal pozvanie aj vyský komisár Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, Max van der Stoel, ktorý v úvode svojho vystúpenia uviedol, že hlboko precituje zložitosť rómskeho problému.

„V prvom rade je tu veľmi závažný problém nezamestnanosti, existuje tu ďalej problém s bývaním, so vzdelaním a veľmi dôležitá je aj otázka, ktorá stívačí s diskrimináciou. Uvedomujem si, že Slovensko nie je jedinou krajinou, ktorá stojí pred riešením závažného problému súvisiaceho s jej rómskym obyvateľstvom. V Európe je vefá ďalších krajín, ktoré stoja pred podobnými problémami. Som mimoriadne rád, že pán podpredseda Csáky príšiel s touto iniciatívou – zorganizovať vašu konferenciu. Pretože práve dialóg je jeden z tých základných prostriedkov, ktoré vedú k riešeniu takých problémov, o akých tu dnes hovoríte. Určite nie som v situácii a schopný poskytnúť zázračné riešenie. Ale myslím si, že by bolo dobré, keby sme pri našej pokračujúcej diskusii o rómskom probléme v Európe pamätali na niekoľko vecí. Bez ohľadu na úsilie mnohých, ktorí sa snažia o riešenie tohto problému, včítane predstaviteľov rómskej komunity, si musíme uvedomiť, že v mnohých prípadoch tie metódy, ktoré sa doteraz aplikovali, nestáčia a že musíme prísť s novými prístupmi a s novými spôsobmi. Okrem toho je tu potreba, aby sa týmto otázkam dala väčšia priorita, než doteraz. Ďalej by sme si mali uvedomiť, že ide o problém, ktorý prekračuje hranice jedného samostatného štátu, alebo hranice skupiny štátov. Ide o také závažné problémy, že ich riešenie si vyžaduje skutočný európsky prístup. Nejde o problém, ktorý sa koncentruje len v tých krajinách, kde žije väčšina Rómov, aj ostatná časť Európy si musí uvedomiť, že má svoju časť zodpovednosti.“

Ďalší prírok, ktorý by som chcel zdôrazniť je ten, že v tejto našej snahе musíme spolu s Rómami v dialógu nachádzať riešenia týchto aktuálnych problémov. Musíme si uvedomiť, že aktívna účasť samotných rómov v týchto rôznych činnostach a projektoch je vlastná tiež spôsob, ako dosiahnuť úspech. Je tu potreba dialógu na medzinárodnej úrovni, na vnútroštátnej, na regionálnej, ale aj na lokálnej úrovni. Ďalej je tu potreba hľadať také cesty v projektoch, aby aj samotní rómovia považovali tieto projekty za také, ktoré odražajú ich potreby. Treba ich pripravovať tak, aby sa na ich realizácii Rómovia zúčastňovali aktív-

IDE O SPOLUÚČASŤ RÓMOV – NA EURÓPSKEJ ÚROVNI

ne. Rómovia musia zohrávať aktívnu úlohu pri príprave projektov, ako aj pri ich realizácii.“

Vyský komisár OBSE ďalej oboznámil prítomných s aktivitami Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe. Spomenul, že v roku 1993, keď predložil OBSE odporúčania v súvislosti s rómskou otázkou, sa vytvorilo rómske kontaktné miesto vo Varšave, kde spolupracujú Rada Európy, Úrad pre demokraciu a ľudské práva OBSE a rôzne rómske organizácie. Max van der Stoel pripustil, že aj OBSE musí zintenzívniť svoju činnosť v tomto smere a zároveň informoval, že OBSE plánuje pripraviť odporúčania, ktoré predloží vládom členských krajín.

„Cieľom týchto odporúčaní je presvedčiť vlády, aby zintenzívnili svoje úsilie pri riešení rómskej otázky. Dúfame, že sa nám podarí tieto odporúčania pripraviť začiatkom leta. Dúfam, že takto sa mi podarí prispieť k tomu, čo som označil ako jeden zo základných krokov. A dúfam, že takto sa mi podarí priviesť vlády Európy k tomu, že si uvedomia, že tento problém nie je problémom, ktorý sa dá vyriešiť na vnútroštátnej úrovni, ale že je to problém, ktorý treba riešiť na medzinárodnej úrovni,“ ukončil svoj prejav Max van der Stoel, vyský komisár OBSE pre menšiny.

S RÓMAMI – BEZ ROMANTIKY

V programe stretnutia nasledovali prednášky expertov na rómsku problematiku. Ako prvý vystúpil Arne Mann z Ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied s úvahou Súčasné spoločensko-politicke postavenie Rómov v SR, zvlášť po roku 1989.

Prednášateľ v úvode sa stotožnil s názorom, že tzv. rómsky problém je neschopnosť vzájomnej komunikácie.

„Úplne nový splnomocnenec vlády, pán JUDr. Vincent Danihel v poslednom čísle časopisu *Romanolil* nevo vyslovil rečnícku otásku: Čo je to rómsky problém? Vychádzam z definície, ktorú vyslovila Dr. Klára Orgovánová a ktorú považujem za jednu z najvýstižnejších, najstručnejších a najpresnejších. Vyjadriala sa v tom zmysle, že tzv. rómsky problém je: „neschopnosť vzájomnej komunikácie“. Považujem to za vyjadrenie kľúčového problému, o čo ide v celej tejto problematike.“

V pokračovaní Arne Mann predložil komplexný pohľad na danú problematiku. Chronologicky sa venoval najprv príchodu rómov do Európy. Rozsiahlu časť svojej prednášky venoval vzťahu Rómov k majoritnému obyvateľstvu. V tejto súvislosti poukázal na existenciu dvoch línií týchto vzťahov.

„Prvou líniou je legislatívno-administratívny alebo mocenský prístup štátu a štátnej administratívy, a druhá línia je reálne spolužitie v konkrétej lokalite alebo regióne. (...) Prvá, reálna línia znamená tú skutočnosť, že jednotlivé mestá, obce alebo jednotliví šľachtici vytvárali podmienky pre usadenie sa týchto ľudí, vznikali zmluvy, ktoré im dovoľovali vykonávať práce pre mesto, za čo zase oni mohli niektoré výrobky predávať na trhu. Druhou rovinou historickej skutočnosti je, že Rómovia boli od stredoveku v západnej Európe veľmi kruto diskriminovaní, a v celej západnej Európe vyvražďovaní. V strednej a juhovýchodnej Európe bola situácia trošku iná. Napriek tomu tá druhá línia – štátna – predstavovala pokus Márie Terézie o tzv. reguláciu, čo bolo vnucovaním kultúrneho modelu majoritného obyvateľstva. Z Rómov sa mali stať rolníci. Línia asimilácie teda existovala už v 18. storočí. Oproti legislatíve, ktorá dovtedy existovala v Európe, to bol pozitívny posun. Bola to prvá legislatíva, ktorá počítala s Rómami ako s reálne existujúcou zložkou obyvateľstva krajiny, všetky

S RÓMAMI – BEZ ROMANTIKY

predchádzajúce legislatívne opatrenia ich vyháňali z krajiny, resp. stavali mimo ľudskú spoločnosť.“

V súvislosti s medzivojnovým obdobím Arne Mann spomenul pogrom v Pobedime, problém Letanovskej osady a košický proces s lípežníkmi z Moldavy nad Bodvou, pri ktorých masmédiá rozpútali obrovskú protirómsku kampaň, výsledkom čoho bolo podľa jeho slov zhoršovanie existujúcich vzťahov. Po kračoval s obdobím Slovenského štátu, ktorý podľa neho kopíroval nacistickú rasovú legislatívu Nemeckej ríše. Na dokreslenie uviedol represie, akými boli zákaz cestovania verejnými dopravnými prostriedkami, zákaz vstupu do obcí, do miest a do verejných priestorov.

Pri popise situácie po druhej svetovej vojne prednášateľ spomenul zákony a uzniesenia vlády Slovenskej republiky k danej problematike.

„ÚV KSČ v roku 1958 vydalo materiál o práci medzi cigánskym obyvateľstvom, čím bola štátom stanovená cesta asimilácie. Táto bola do praxe uvedená zákonom č. 74 /1958 o trvalom usídlení kočujúcich osôb, ktorý bol realizovaný vo februári 1959. Jeho tretí paragraf bol zrušený v roku 1991, a zákon ako taký bol v Českej republike zrušený minulý rok v máji, na Slovensku je dosiaľ v platnosti. Popreťie etnického rozmeru, redukovanie celého problému na sociálny problém – to bola tá štátna línia. Opatrenia, ktoré sa vykonávali boli bez predchádzajúcich sociologických, psychologických či etnologických výskumov.“

V súvislosti s bytovou otázkou Arne Mann poukázal na fakt, že základným princípom bola zásada sociálnej odkázanosti: bytový problém sa riešil u tých, ktorí boli najviac sociálne odkázaní, ktorí žili najhorším spôsobom života. Podčiarkol, že sociálne neprispôsobiví, neschopní, apatickí ľudia boli zvýhodňovaní.

„Štát dal pôžičky na dom, ktorí títo Rómovia prepili. Aby neprepili, bola táto pôžička viazaná na stavebný materiál. Stavebný materiál nakúpili, ale zase ho gadžom predali. Potom dostávali prideľované nové byty na sídliskách, vyvážaní boli do českých okresov. Dialo sa to celé nedobrovoľne, boli určené kvô-

S RÓMAMI – BEZ ROMANTIKY

ty, určení ľudia, naložení – odvezení. Čo sa stalo? Vracali sa naspäť do svojich chatrčí. Aby sa nemohli vracať, pred vystahovaním im zapálili dom a buldožérom zrovnali so zemou pred ich očami, aby videli, že sa nemajú kam vrátiť. Nútení boli zostať v pridelených bytoch, ktoré nedokázali obývať, pretože boli to pre nich také obrovské kultúrne skoky, na ktoré neboli pripravení. Jednoznačne tu išlo o represívny prístup, ktorý zhoršoval vzťahy s majoritou spoločnosťou. Príslušníci majoritnej spoločnosti 10–15 rokov čakali na pridelenie bytu, a Rómovia ho dostali prednostne, zadarmo a pripadne ho zdevastovali, čo veľmi zhoršovalo tieto vzájomné vzťahy. (...) Podobne to fungovalo v zamestnanosti. Stavebné firmy mali povinné kvóty prijímať rómskych robotníkov, ktorí však nemuseli pracovať celý mesiac, iba istý počet dní museli byť prítomní, aby dostali základnú mzdu, čiže pre tieto podniky boli stratoví. Samozrejme nie vždy to bolo tak, bolo dosť robotníkov medzi Rómami, ktorí boli skutočne dobrími robotníkmi.“

Prednášateľ sa v druhej časti svojho príspevku venoval situácii po novembri 1989. Medzi pozitívá zaradil zásady vládnej politiky k Rómom, ktoré sa prejavili o. i. aj v zákone č. 153 z roku 1991, ktorým Rómovom bol priznáný štatút národnostnej menšiny. Ďalším pozitívom bolo akceptovanie endoetonymu, etnické sebaoznačenie Rómovia, namiesto termínu Cigáni. Štát zabezpečoval Rómom právo na kultúru, vznikla štátna podpora, v dôsledku čoho vzniklo divadlo *Romathan*, začalo sa vydávanie periodík *Romanil nevo a Roma*, vznikla katedra rómskej kultúry v Nitre a základná umelecká škola v Košiciach, zrodilo sa rozhlasové a televízne rómske vysielanie. Prvýkrát od roku 1930, Rómovia mali možnosť opäťovne sa prihlásiť k rómskej národnosti pri sčítaní ľudu v roku 1991.

Na druhej strane poukázal Arne Mann na výrazné zhoršovanie sa sociálnej situácie Rómov, ktorí stratili zamestnania a neboli schopní prispôsobiť sa novým, trhovým mechanizmom, ktoré nastali v Československu.

„Ďalší negatívny dopad malo rozdelenie Československa v roku 1993. České zeme boli významnou možnosťou zárobkovej činnosti. Rómovia počas druhej svetovej vojny, pôvodní česki a moravskí, boli vyvraždení, tak tých 98 % Rómov, ktorí žijú v Českej republike, pochádzajú zo Slovenska. Práve tam našli

S RÓMAMI – BEZ ROMANTIKY

možnosť zamestnania, možnosť bývania, riešenia svojich bytových problémov. Na Slovensku, ak sa niekoľko narodí v rómskej osade, nemá šancu sa z nej dostať, jedine sobášom, teda môže sa dostať do inej osady, ale rozhodne nie do iného prostredia. Poznám prípad zo Zemplínu, kde obecné zastupiteľstvo sa rozhodlo dom, o ktorý nemal nikto záujem okrem Rómov, strhnúť buldožérom a spravili tam obecný park. Len preto, aby sa Rómovia nedostali do obce.“

Ako ďalší príklad nezáujmu štátu riešiť rómsky problém, prednášateľ uviedol kauzu s rukopisom učebnice rómskeho dejepisu pre žiakov druhého stupňa základných škôl, ktoréj cieľom je pôsobiť na pozitívne etnické vedomie rómskych žiakov a podať základné informácie o dejinách a kultúre ich nerómskym spolužiakom.

„Učebnica na podnet ministerstva školstva v spolupráci so Štátnym pedagogickým ústavom bola vypracovaná v roku 1993 a s prvou verziou sa úspešne prezentovala v Strassburgu Ing. Ján Hero. Po odovzdaní zoponovaného rukopisu v 1994 však ministerstvo školstva stratiло záujem o jeho vydanie. 8.–11. novembra 1995 sa v Častej-Papierničke konal medzinárodný seminár Rady Európy. Ministerstvo školstva bez súhlasu autora vydalo holý text bez ilustrácií, so zmeneným názvom. Týmto vydáním mali zakryť zrak delegátom Rady Európy. Učebnica dodnes nebola vydaná, hoci o jej vydanie prejavilo záujem české ministerstvo školstva a splnomocnenec vlády Českej republiky Petr Uhl. Text učebnice sa rozširuje na disketách. Využívajú ju učitelia tak na Slovensku, ako aj v Českej republike.“

(...) „Po viac ako trinástich rokoch profesionálneho záujmu o život a kultúru Rómov sa stále viac prikláňam k názoru, že rozdiel medzi Rómami a nerómmi nie je v kultúrnej, ale v sociálnej rozdielnosti. V rómskej kultúre ide často o prežívanie kultúrnych fenoménov, ktoré boli známe i v majoritnej spoločnosti a o čosi skôr postupne zanikli. Kultúra veľmi často konzervuje istý čas kultúrne javy, ktoré sú výsledkom vyše 500-ročného spolužitia oboch etnickej spoločenstiev. K znakom tzv. demografickej revolúcii patrí napríklad pokles dojčenskej úmrtnosti, dožívanie vyššieho veku a pokles počtu narodených detí na jednu matku. Analýzy ukázali, že v sociálne vyspelejšom ró-

S RÓMAMI – BEZ ROMANTIKY

skom prostredí prirodzene klesá počet detí na jednu ženu v období jej plodnosti. Ide tu jednoznačne o prejav nástupu demografickej revolúcii.“

V záveru svojho vystúpenia rečník vyslovil názor, že rómsky problém je pria-mo závislý od kvality vzájomných vzťahov rómskeho a majoritného obyvate-lstva, od schopnosti a vzájomnej ochoty partnerskej komunikácie. Podľa Manna štát musí k riešeniu tejto problematiky pristupovať zodpovedne, kvalifikované a komplexne. „Rómovia nesmú byť len objektom, ale musia sa aktívne spolu-po-dielat na riešení,“ dodal.

Za prioritné Arne Mann považuje tri úlohy:

1. prekonávanie vzájomných bariér a predstupkov a hľadanie novej kvality vzá-jomných vzťahov,
2. komplexný odborný prístup a pôsobenie v oblasti sociálnej politiky, kultúrnej oblasti, vzdelávania a pôsobenia cirkví a jeho finančné zabezpečenie,
3. vytvorenie siete kvalifikovaných (vysokoškolsky vzdelaných) sociálnych te-rejných pracovníkov-kurátorov, ktorí na seba prevezmú úlohu živých mostov medzi oboma, nateraz vzdialenými svetmi.

STÁLE PRÍTOMNÁ DISKRIMINÁCIA

JUDr. Vincent Danihel, novovymenovaný splnomocnenec vlády SR na riešenie problémov rómskej menšiny vystúpil s prednáškou Stav a perspektívy riešenia problematiky rómov so zvláštnym zreteľom na otázky diskriminácie, represií a právnych noriem.

Diskriminácia Rómov – poukázal v úvode – je stále prítomná v našej spoloč-nosti. Podľa jeho slov rómska komunita vykazuje nízky stupeň vzdelenia, skoro stopercentnú nezamestnanosť, štvormásobnú pôrodnosť oproti majoritnej popu-lácii a je často obeťou rasovo motívovaných útokov alebo rasového násilia.

„Ešte donedávna štátovorné politické strany a politici známi svojím radika-lizmom vo vzťahu k Rómom sú zastúpení ešte aj dnes v parlamente Slovenskej republiky. Politici s takýmto názormi často občanov priamo vyzývali k odmie-taniu Rómov ako spoluobčanov. Ich predstava riešenia problémov bola: zne-možniť takejto menšine účasť na spoločenskom a politickej živote, izolovať ju od verejného života, rozložiť jej štruktúry, vybrať spomedzi jej radov oddaných členov, ktorí ju budú zastupovať navonok a reprezentovať. Vysídiť ju a koncen-trovať na vyhradených miestach mimo obývaných zón. Neposkytnúť jej štan-dardné životné podmienky, urobiť ju sociálne závislou, teda vydierateľnou a v konečnom dôsledku poslušnou menšinou, jednoducho uplatniť teóriu o veľ-kom biči a malom dvore v praxi.“

Podľa odhadov splnomocnenca viac než polovica slovenskej populácie má ne-gativny, alebo až veľmi negatívny pohľad na rómske etnikum. Na podporu tejto teórie sa Vincent Danihel odvolał na prieskum verejnej mienky z marca 1994, pri ktorom sa zistilo, že až 92 % respondentov by nechcelo mať za svojho suseda Róma.

„Výskum agentúry Fokus ukazuje, že sociálna dištancia proti Rómom je rozší-rená vo všeobecnosti, univerzálnie vo všetkých vrstvách obyvateľstva bez ohla-du na vek, pohlavie, politickú príslušnosť či náboženské vyznanie. Menšiu diš-tanciu proti Rómom zaznamenal tento výskum u obyvateľov menších obcí a u respondentov hlásiacich sa k maďarskej menšine. Prečo menšie obce? Pretože tam sa títo ľudia vzájomne viac poznali, vzájomne viac komunikovali. A prečo

STÁLE PRÍTOMNÁ DISKRIMINÁCIA

práve príslušníci maďarskej menšiny si s nimi viac rozumejú? Preto, že asi pocitovali tie isté alebo podobné problémy ako Rómovia. Zdá sa, že mnohí, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom dostávajú do kontaktu s Rómami, zaujímajú postejo nie na základe svojich vedomostí o nich, ale často pod vplyvom stereotypov a predsudkov. Dovolím si tvrdiť, že väčšina ľudí stále ešte málo pozná Rómov, málo vie o nich, málo pozná ich história. (...)

Ide o problém vzájomného spolužitia, o problém vzájomných vzťahov odlišných kultúr a o prekonanie väznych predsudkov. Ani pre odbornú, ani pre laickú verejnosť, ani pre Rómov samotných neboli dostupné informácie o rómskom etniku, ktoré by osvetlovali jeho chovanie, so znalosťou príčin tohto chovania. Bez týchto informácií sa problém Rómov mohol deklarovať ako problém sociálno-patologickej skupiny ľudí a tak sa k nemu aj pristupovalo a, žiaľ, pristupuje niekedy aj dnes.“

Na marge súčasného postavenia Rómov v spoločnosti splnomocnenec ako pozitívum spomenul možnosť verejnej prezentácie a etnického sebauviedomovania Rómov, na druhej strane však poukázal na to, že okrem frekventovaných prejavov rasovej neznašanlivosti dnes sa opäť prejavujú snahy postaviť Rómov mimo zákon. Podľa jeho slov verejná mienka je nalačená až priveľmi protiromsky.

V súvislosti so zmenami po roku 1989 splnomocnenec vlády SR podčiarkol, že priznaním štatútu národností získali rómovia právo na ochranu, a to i na ochranu medzinárodnú. Vyzdvihol, že Rómovia majú možnosť prezentovať svoje národnostné, politické, sociálne a ekonomicke záujmy v médiách. V oblasti kultúry a vzdelávania Danihel pozitívne hodnotil vznik rómskych novín, rómskej katedry v Nitre, vznik Strednej umeleckej školy v Košiciach, divadla *Romathan*, vydanie rómskeho šlabikára. Vyslovil však názor, že tieto inštitúcie už nepĺnia tie ciele, ktoré sa od nich očakávali.

„Môžeme všeobecne povedať, že došlo aj napriek tomu k zásadnej pozitívnej, historicky doteraz neviďanej zmene v postavení Rómov z hľadiska národnostného. V rovnakom období, došlo k rade konfliktných javov a tendenciám. V spoločnosti je značný stupeň sociálnej neistoty, postoj k Rómom je otvorené

STÁLE PRÍTOMNÁ DISKRIMINÁCIA

nepriateľský, charakteristický je značný stupeň sociálnej neistoty Rómov, národnostného napätia a netolerancie. Sú tu obavy z rozšírenia rasovej a národnostnej neznašanlivosti. Predovšetkým sa prejavuje vysoká averzia medzi rómskym a ostatným obyvateľstvom. Prehľubuje sa izolovanosť rómskej komunity a jej prepad na dno spoločnosti.“

Hovoriac o problematike bývania Rómov, Vincent Danihel poukázal na fakt, že vo väčšine prípadov Rómovia nemajú vyriešené majetkovo-právne vzťahy pozemku, na ktorom stojí ich nehnuteľnosť. Podľa neho je potrebné tento problém riešiť pomocou legislatívneho procesu, pretože je malá ochota z radosť súkromných vlastníkov predať, alebo prenajat tieto pozemky práve Rómom.

„Rómska politická scéna sa neustále štiepi, nenašla jednotnú líniu, prelinajú sa skupinové a osobné záujmy a stále sa mení zloženie reprezentácie rómskej. To predovšetkým komplikuje komunikáciu, alebo možnosť jednotnej prezentácie objektívnych, sociálnych, kultúrnych či spoločenských problémov štátu, alebo jeho predstaviteľom. Niektoré rómske organizácie ani doteraz nepovažujú za potrebné, aby za okruhle stoly, na oficiálne rokovania vysielali vždy tých svojich najschopnejších, najkvalifikovanejších zástupcov.“

Vincent Danihel v závere svojho vystúpenia načrtol niektoré možné riešenia smerom k Rómom, ako aj smerom k štátu a jeho vláde.

V súvislosti s Rómami, podľa splnomocnenca je potrebné nájsť jednotiacé národnostné a sociálne idey a záujmy, na základe ktorých by sa mohla konstituovať nová rómska jednota ako stabilný politický subjekt, ktorý by vedel kvalifikované a účinne reprezentovať tieto záujmy voči štátu aj voči zahraničiu. Treba sa usilovať o to, uviedol Danihel, aby sa Rómovia stali subjektom nového ekonomickeho systému, tržnej ekonomiky, aby boli aktívnejši rómski podnikatelia, zamestnávali rómov, získaval ekonomickú silu, ktorá je predpokladom sily politickej. Vlády splnomocnenec vyslovil názor, že sa treba usilovať o skvalitnenie a zintenzívnenie zahraničných aktivít, najmä pri apeľovaní na európsku verejnosť a európske štaty v záujme všetkých rómov žijúcich v Európe a najmä v krajinách strednej a východnej Európy.

STÁLE PRÍTOMNÁ DISKRIMINÁCIA

Vincent Danihel apeloval aj na štát. Ten by podľa jeho slov mal zabezpečiť prácu pre Rómov, aktívne riešiť ich hrozivo vysokú nezamestnanosť, vytvárať kvalifikačné a rekvalifikačné programy a podmienky nutné pre zlepšenie pracovných príležitostí Rómov. Štát by mal taktiež zabezpečiť patričnú ochranu a bezpečnosť rómskej menšiny, zamedziť a razantnejšie riešiť útoky proti Rómom najmä zo strany hnutia skinhead. Podľa vládneho splnomocnenca štát by mal umožniť rómskym reprezentantom viac sa zúčastňovať na správe vecí verejných a na riešení ich vlastných etnickej problémov. Vincent Danihel napokon vyjadril prevedenie, že Rómovia ako národnostná menšina majú pred sebou lepsiu budúcnosť, ako je ich terajšia situácia.

„Ich úloha a význam v európskom kontexte, ale i celosvetovom bude stále zreteľnejšia, lebo nie sú zaražení pretechnizovanou civilizáciou a ani nudou z nejakého veľkého bohatstva. Ale naopak, sú v pravom slova zmysle internacionálnej komunitou, usilujúcou sa o vzájomné porozumenie, toleranciu a harmonické spolužitie medzi národmi. Sú obohatením štruktúr, sú oživením kultúr iných a preto si myslím, že aj Rómovia majú lepsiu budúcnosť,“ ukončil svoju úvalu splnomocnenec vlády Slovenskej republiky na riešenie problémov rómskej menšiny, JUDr. Vincent Danihel.

SCENÁRE OPTIMISTICKÉ A PESIMISTICKÉ

Dušan Ondrušek z Centra prevencie a riešenia konfliktov vystúpil s prednáškou Stratégie a odporúčania, základnej orientácii v možných scenároch vývoja problematiky. V úvode sprostredkoval dostupné štatistiké údaje o početnosti rómskej komunity.

„Podľa dolných odhadov v Európe v súčasnosti sa nachádza asi sedem miliónov Rómov, podľa horných odhadov je to asi osiem a pol milióna, na Slovensku odhad bol 480 000 Rómov a horný odhad sa pohyboval na Slovensku okolo 520 000. Pri súčasnej demografickej tendencii nerómske obyvateľstvo má 1,51 dieťaťa na rodinu, rómske obyvateľstvo 4,2. Odhady sú také, že v priebehu najbližších rokov zaznamenáme v niektorých okresoch, že rómska takzvaná menšina sa mení na väčšinu; odhady hovoria, že okolo roku 2040 až 2060 na východnom Slovensku možno očakávať obdobnú situáciu.“

Podľa Dušana Ondruška na túto situáciu nie je pripravená ani nerómska väčšina a ani rómska menšina. Na podporu tohto názoru prednášateľ spomeral jedno medzinárodné odborné štúdium, pri ktorom 11 renomovaných inštitúcií zistovalo, nakoľko sú menšiny akceptované alebo neakceptované v 26 postkomunistických krajinách. V tejto súvislosti sa Slovensko v roku 1997 oscilo medzi krajinami ako Gruzínsko, Azerbajdžan, Macedónsko, Juhoslávia a Bulharsko.

Ako uviedol ďalej, ukázalo sa, že najväčšie problémy nastávajú v krajinach, kde rozloženie menšiny a väčšiny je zhruba 30 a 70 %.

„Keď menšina je stále v menšine, stále nemá šancu sa presadiť, ale už je dostačne silná na to, aby bola viditeľná, aby sa vedela svojim spôsobom presadzovať, vtedy nastanú najkonfliktnejšie situácie. Takýto pomer väčšinového a menšinového obyvateľstva nám bude zhruba v roku 2015–2050. (...) Ak by všetko išlo dobre, tak v rokoch 2000–2005 by došlo k výraznej občianskej aktivizácii rómskych organizácií a k výraznej občianskej aktivizácii nerómskych organizácií, ktoré by venovali svoju pozornosť a pomoc Rómom. Dalo by sa očakávať, že v tomto období by mohlo vzniknúť niekoľko sto – ovela viac ako je teraz – rómskych združení a organizácií, ktoré by mohli aktívne ovplyvňovať občiansky život. Tých organizácií je okolo 50, ak započítame aj politické stra-

SCENÁRE – OPTIMISTICKÉ A PESIMISTICKÉ

ny a kultúrne združenia. Ak počítame čisto občianske združenia, ktoré sú aktívne a vplyvné, tak možno, že na jednej ruke by sa dali spočítať. Ak by to dobre fungovalo, tak už v najbližších piatich rokoch by sa dalo uvažovať o tom, že sa presadí politická línia, ktorá bude výzorne ináč strategicky uvažovať o problematike kultúrnej identifikácie, možnostiach zamestnávania, sociálno-ekonomickej stratégiách časti rómskej populácie, ktorá nie je až taká ohrozená, a časti populácie, ktorá žije v osadách. (...)

V spoločnosti sa môžu objaviť charismatickí lídri. Ludia, ktorí sa presadia v športe, v kultúre, v politike, ludia, ktorí budú slúžiť ako identifikačný vzor pre mládež. Budú také javy, ktoré zatiaľ ešte nepoznáme, že v televízii sa objavia rómski moderátori, rómske moderátorky, že budú rómske modelingové agentúry atď. Vznikne nová generácia miestnych rómskych lídrov, ktorí budú v oveľa väčšej miere ako doteraz schopní nastúpiť do poslaneckých samosprávnych funkcií na miestnej úrovni, a bude možnosť, vďaka decentralizácii, reálne ovplyvňovať miestny život. (...)

Ak by to všetko išlo veľmi dobre – a to je naozaj taká už trošku fantázia – tak v rokoch 2010–2020 by sa podarilo presadiť v štátnej politike mechanizmus preferenčnej politiky a stratégie pre Rómov. To je to, čo je celosvetovo známe ako veľmi úspešné vo Spojených štátach, afirmatívna akcia, pozitívna diskriminácia rôzneho typu, spôsob zvýhodňovania v oblasti vzdelávania, zamestnávania, daňovej podpory podnikateľov. Pokiaľ by takéto niečo sa podarilo, tak možno, že už okolo roku 2010–2020 by bolo možno zaznamenať proporčné posilnenie podnikateľskej sféry rómskych podnikateľov a rómsky typ podnikania vo všetkých oblastiach. Zamestnanosť vidím ako jednu z najklútovnejších faktorov, tá by mohla potom zmierniť tie konflikty, ktoré možno očakávať.“

Pre porovnanie prednášateľ načrtol aj tzv. „negatívny scenár“ vývoja situácie Rómov na Slovensku. V rokoch 2005 až 2010 podľa Ondruška je možné očakávať, že rómska nezamestnanosť bude vytvárať na seba nadvážujúcu sériu ďalších problémov, akými sú zvyšovanie sa drogovej a alkoholovej závislosti, ktoré so sebou prinášajú nový fenomén nemotivovanej kriminality.

SCENÁRE – OPTIMISTICKÉ A PESIMISTICKÉ

„Drogová závislosť vo veľkej miere prechádza do nemotivovanej kriminality: ľudia sa napádadajú a nie je tam spojitosť medzi obeľou a páchateľom. Keď sa toto deje v masovom meradle, tak je to takmer nezvládnuteľné – každý bezpečnostný mechanizmus má s tým obrovské ťažkosti, akokoľvek je vybudovaný mechanizmus štátnej alebo privátnej kontroly. Drogová závislosť nevedie len k zdravotným problémom a skracovaniu života, ale aj k rastu nemotivovanej a veľmi ťažko zvládnutejnej kriminality. Môžu sa zvýšiť aktivity polohačistických alebo skinheadských postavených hnutí. Mohlo by to viest až k špecifickým prístupom pre určité teritórium. (...) Situácia po 15–20 rokoch odteraz môže byť z hľadiska mnohých kritérií, zdravotného, sociálnej situácie, ekonomických, pre rómsku minoritu taká istá alebo horšia než dnes, i napriek tomu, že sa urobí množstvo opatrení.“

Na záver svojho vystúpenia Dušan Ondrušek položil dve otázky do následnej diskusie:

- Bude mať vláda odvahu, keďže nadišiel vhodný čas, uvažovať o stratégii, ktoré počítajú s preferenčnými aktivitami, o afirmatívnych akciách?
- Ako dosiahnuť, aby došlo k zmene verejnej podpory obyvateľstva, aby znieslo tieto zmeny, aby bola ochotné odolať demagogickým protitlakom, ktoré pravdepodobne nastanú? Aké kroky urobiť v tomto smere?

Po úvodných prednáškach a úvahách v programe stretnutia nasledovala diskusia účastníkov. V nasledujúcom priblížime dva príspevky.

Ako prvý vystúpil Miroslav Lacko, podpredseda Rómskej inteligencie Slovenska pre medzinárodné vzťahy a ľudské práva.

Poukázal na to, že Rómovia majú medzi sebou svojich vysokoškolsky vzdelaných ľudí, lenže týmto expertom nie je umožnené, aby pracovali v štátnych správach, čo sa týka zákonodarnej alebo výkonnej moci.

„Minulá vláda pána Mečiara veľmi silne potláčala práva rómskej menšiny. Rómske organizácie poukazovali na diskrimináciu. Bývalá slovenská vláda nereagovala na diskrimináciu, na prepady a fyzické útoky skinheadov, nereagovala na to, že uznesenie 310, ktoré sa tu spomenulo, bolo diskriminačné. Rómska inteligencia upozornila vládu Slovenskej republiky, že toto uznesenie je v rozpore s ochranou ľudských práv a žiadala, aby sa nevykonávalo, požiadala exprezidenta Michala Kováča, aby sa vyslovil k tomu, či je alebo nie je diskriminačné. Jeho experti v oblasti práva nám odpísali, že tento dokument je diskriminačný a je v rozpore so všetkými právnymi normami, ktoré sa týkajú Slovenskej republiky. Bohužiaľ, celý tento dokument sa realizoval.“

Dušan Ondrušek vyslovil poľutovanie nad faktom, že rómsky magazín STV pripravuje neróm, nedoborník na rómsku problematiku. Takisto rómske periodiká vedie neróm.

„Združenie rómskych redaktorov, ako zaregistrovaná organizácia, nezávislí žurnalisti, poukázali na to, že majú medzi sebou Rómov, ktorí by boli schopní viesť tieto noviny, chcú sami na týchto novinách participovať, pracovať. Nebolo im to umožnené.“

Ako príklad diskriminácie Rómov uviedol konkrétné udalosti z minulosti: útoky, pokusy o vraždy atď. Vytykal pritom Slovenskej republike, že jej právne normy sú nedostatočné na to, aby sa mohli preukázať tieto rasovo motivované trestné činy.

„Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých formiem rasovej diskriminácie nie je aplikovaný, nepoužíva sa v praxi,“ dodal a na záver vyjadril presvedčenie, že aj súčasná vláda sa bude usilovať, aby sa tieto problémy vyriešili v čo najkratšej dobe.

Ako druhý v rozprave vystúpil katolícky kňaz, pracovník komisie pre pastoračiu Rómov pri Konferencii biskupov Slovenska. Zamysiel sa nad rozdelenou spoločnosťou, nad nevraživosťou ľudí.

„Rómovia patria práve k tým, s ktorými nepočítame v politike, nechtiac, alebo zámerne prehliadame ich skutočné problémy, sociálne potreby, ako keby sme sa ich chceli nejakým spôsobom zbaviť. No oni sú tu, majú svoj štýl života, svoju mentalitu, tradície, ale hlavne každý Róm je človek a človeku patrí úcta. To je hlavná výzva a záväzok pre každého jedného z nás. Majú právo na prímerané vzdelanie, na slobodný rozvoj duchovných hodnôt, na ľudskú dôstojnosť.

V živote Rómov sú hlboko zakorenéné etické princípy, ktoré sú postavené na trochu inej báze ako naše. Ich morálka je postavená na princípoch, ktoré im po celé stáročia diktovať ich spôsob života, vlastná obrana a pud sebazáchrovy. (...) Cirkev hľadá optimálny pastoračný model, ako Rómom pomôcť. Práca s Rómami má naozaj otvorenú cestu, no vyžaduje si ľudu so zvláštnym citom a srdcom milujúcim toto etnikum. V Biblia nenájdeme žiadnu výzvu k diskriminácii, no človek ju často vo svojom živote realizuje v rôznych formách a podobách. Že sa Róm narodil ako Róm, on za to nemôže. Nemôže za prostredie, v ktorom vyrastá, nemôže chcieť niečo lepšie, čo vlastne ani nezažil, ani vôbec nepozná. (...)

Majorita niečo ponúka, ale často iba mechanicky, bez praktickej lásky, snahy o porozumenie, o harmóniu formou *my vám niečo dávame, vy musíte byť takí, akých vás chceme mať my, na našu obraz*. Róm je vo svojej podstate iný. Spravidla už ako malé dieťa veľmi nedôveruje gadžovi a túto nedôveru je potrebné vzájomne odstrániť. K tomu je potrebná systematická výchova tak majorítu, ako aj Rómov. Dieťa, ktoré nezažilo od malička lásku od gadžov, fažko bude-

PODLA MOJEJ MIENKY...

mat lásku k rôznym inštitúciám a tento negatívny zážitok sa premietia do celého jeho ďalšieho života. Stratí záujem o vzdelanie, ponúkané hodnoty odmieta, berie iba to, čo mu momentálne vyhovuje. Vyrastá z neho človek s postupnou deformáciou charakteru, ktorá vekom narastá. Na deti najhoršie vplyvá prostredie, v ktorom vyrastajú, vplyv rodiny a prostredia nevytvára u detí pozitívnu motiváciu pre konanie dobra. Nezamestnanosť u rodičov, nechut k vzdelávaniu, pasívna politika zamestnanosti zo strany štátu, vyplácanie sociálnej pomoci bez akejkoľvek nutnosti, povinnosti pracovať a vytvárať hodnoty pre seba a spoločnosť, to je z môjho pohľadu vážny problém, ktorý za tých niekoľko rokov už prináša aj negatívne ovocie – páchanie trestnej činnosti mladistvými rómani z nadmerného množstva voľného času a žiadnej pozitívnej motivácie. Výchova a vzdelávanie k duchovným hodnotám má byť určitým motorom, ale nemôže nahradíť aktívnu politiku štátu pri zamestnávaní Rómov, pri tvorbe zákonov, pri vytváraní pozitívnej verejnej mienky, pri vyzdvihovaní osobnosti z radov Rómov cez masovokomunikačné prostriedky. Celý tento proces by mal byť zameraný na jeden spoločný cieľ – celkové duchovné pozdvihnutie Rómov, čo v konečnom dôsledku bude obohatením oboch zúčastnených, majority aj Rómov.“

LISTY ADRESOVANÉ ROKOVANIU V ČILISTOVE

Na stretnutí odborníkov na rómsku problematiku expertom boli odovzdané dva listy. Prvý z nich predložila Eva Bartošová a jeho autorom je Dipl. Ing. Ľubor Žák, zo spoločnosti OPORES-VIFA. Autor v ňom načrtol základné rysy vzdelávacieho projektu, vypracovaného spoločnosťou.

Mons. Bernard Bober, biskup z Komisie pre pastoráciu Rómov pri Konferencii biskupov Slovenska v ôsmych bodoch sumarizoval najdôležitejšie úlohy, ktoré by mal z pohľadu komisie čo najskôr vyriešiť štát.

Prevýchova rómskej mládeže

Problém rómskeho etnika je natolko zložitý, že k tejto problematike je treba pristupovať spôsobom, ktorý je potrebný pre riešenie závažných problémov: čestne, morálne, otvorene, s útcou k individualite osobnosti, so zameraním na zvýšenie sebestačnosti, samostatnosti, zodpovednosti a sebavedomiu vychádzajúceho práva z horeuvedených princípov.

Predošlé prístupy „civilizácie“ a „kultivácie“ neadekvátnym prostredím a nevhodnými zvýhodňovami nesú priamu vinu na dnešnom stave, a svedčia len o prirodenej inteligencii a schopnostiach neuvedomej „partizańskiej“ vojny – uchrániť si svoju kultúru a slobodu myslenia. V skutočnosti rómske etnikum má rysy každého národa, ktoré sa usiluje o zachovanie svojho samostatného systému myслenia a svojho samostatného spôsobu života. Podvedomá reakcia – útek k alkoholu, nachádzanie bočných nelegálnych, pololegálnych a asociálnych ciest – je prirodzená reakcia etnika s prastarou historiou, ktoré si zachovalo svoju reč, zvyky napriek roztriateštenosti ich bývania. (...)

Doporučujeme vo zvýšenej miere dbať o to, aby projekty reštrukturalizácie riešili autori, ktorí majú nielen znalosti, ale predovšetkým empatiu a záujem poslatrať sa o vyriešenie tejto takej boľavej problematiky. (...)

Prístup k vzdelávaniu i výchove by mal byť svojský a osobný, zameraný predovšetkým na oblasť osvojenia si základných vedomostí. Výchova a vzdelávanie by mali mať ľahko predovšetkým v orientovaní sa na systematickú prácu s defini od 2. ročníka základných škôl, ale v úzkom prepojení na stredoškolskú a vysokoškolskú mládež. Dôležitá je aj osveta dospelých a predovšetkým star-

LISTY ADRESOVANÉ ROKOVANIU V ČILISTOVE

ších občanov, ktorí môžu mať na reštrukturalizačné aktivity výrazný účinok. Nami navrhovaný program rieši prevýchovu rómskej mládeže v zmysle zvýšenia svojho vlastného etnického povedomia a revitalizáciu pozitívnych tradícií – hlavne slovesného a hudobného umenia. Projekt rieši situáciu Rómov komplexne, t. j. navrhuje svojpomocné riešenie občianskej vybavenosti, zamestnanosti, ale aj možnej hospodárskej orientácie týchto komunit. Riešený je aj problém nezamestnanosti a to cestou verejnoprospešnosti, ktorá môže výrazne prispieť k čistote miest, ale súčasne prispeje k výraznému zníženiu nákladov na manipuláciu a likvidáciu tuhých domových odpadov. Súčasťou projektu je tiež niekoľko výrobných programov a oživenie viacerých dôležitých technických i ekologických problémov, ktoré môžu viesť k vyšej a lacnejšej výstavbe bytov pre mladé rodiny.

*Ing. Lubor Žák, CSc.
OPORES-VIFA, s. r. o.*

LISTY ADRESOVANÉ ROKOVANIU V ČILISTOVE

List Komisie pre pastoráciu Rómov

1. Defom, ktoré pochádzajú zo zanedbaného prostredia je potrebné už od 1. ročníka ZŠ umožniť navštěvoval hodiny náboženstva a zabezpečiť zo strany OÚ, aby katechéty mali tieto hodiny platene.
2. Zabezpečiť zo strany štátu väčšiu kontrolu adresnosti sociálnych dávok, aby tieto nespôsobili demotivačne na túto osobitnú skupinu spoluobčanov.
3. V aktívnej politike zamestnanosti zamestnávať formou VPP väčšie množstvo Rómov, ktorí sú dlhodobo nezamestnaní, aby sociálna dávka nebola ako dar, ale ako odmena za prácu. Je potrebné, aby cirkev mohla tiež zamestnávať Rómov formou VPP, usmernením cez Národný úrad práce, aby stavby, ktoré spolufinancuje cirkev a budú slúžiť na charitatívne, výchovné a sociálne účely, boli zahrnuté do tejto kategórie.
4. Vytvoriť podmienky, aby deti, ktoré neukončili povinnú školskú dochádzku, mali možnosť ďalšieho vzdelávania na špeciálnych učilištach, aby získali kvalifikáciu v určitom odbore. Terajší stav je nevyhovujúci, lebo tieto deti vo veľmi dôležitom vývojovom období života sú odkázaní na sociálny príspevok, čo v konečnom dôsledku deforme ich charakter a oni z nadmerného množstva voľného času robia skutky, ktoré sú často v rozpore so zákonom.
5. Zabezpečiť vyváženosť medzi prídavkami na deti a sociálnou dávkou, lebo rodičia často nedovolia svojim defom pokračovať v štúdiu na niektoréj učňovskej škole, lebo sociálna dávka je vyššia, ako prídavky na deti.
6. Vytvoriť priestor, aby talentované deti z problémových rodín mohli navštěvoval ZUŠ, aby tieto deti mali odpustené poplatky, alebo boli priamo uhrádzané zo sociálnej dávky.
7. Navrhujeme, aby letné tábory pre deti z problémových rodín boli organizované cez krajské úrady v spolupráci s cirkvou, aby deti z veľmi zlého prostredia mali možnosť poznáť aj iný spôsob života.
8. V spolupráci so štátom správou a samosprávou, cirkev vytipuje vhodné lokality a objekty (priestory), ktoré by mohli slúžiť ako centrá voľného času pre deti z problémových rodín. Štát cestou KÚ zabezpečí dostatok finančných prostriedkov na prevádzku týchto zariadení a cirkev vhodný, kvalifikovaný personál.

Uvedomujeme si, že problémových okruhov je veľa, ale musíme hľadať optimálny spôsob riešenia.

LISTY ADRESOVANÉ ROKOVANIU V ČILISTOVE

mály model, ako začať riešiť tento zložitý problém. Tu sa musia spojiť všetky sily a prostriedky, aby Rómovia boli zapojení do vlastnej duchovnej obrody a v tomto procese mali aj svoj diel zodpovednosti.

Mons. Bernard Bober, biskup

Konferencia biskupov Slovenska – Komisia pre pastoráciu Rómov

ODPORÚČANIA PRACOVNÝCH SKUPÍN

Účastníci pracovného stretnutia expertov na riešenie rómskej problematiky v Slovenskej republike v ďalšom programe utvorili tri pracovné skupiny a to:

- A) zástupcovia mimovládnych organizácií (viedla Š. Pufflerová),
- B) zástupcovia štátnej správy a samosprávy (viedli M. Pollák, M. Lacko),
- C) nezávislí odborníci na rómsku problematiku (viedol P. Hunčík).

Výsledkom diskusií jednotlivých pracovných skupín bol súbor odporúčaní vláde Slovenskej republiky na ďalšiu prácu a spoluprácu pri riešení rómskej otázky.

Jednotlivé pracovné skupiny prijali nasledovné odporúčania:

A) Zástupcovia mimovládnych organizácií odporúčajú:

I) Krátkodobé opatrenia, ktoré je možné uskutočniť hned bez väčších investícii a to nasledovne:

- vytvoriť databázu organizácií a projektov zameraných na rómsku menšinu a databázu ľudí, ktorí v tejto oblasti pôsobia.

- vytvoriť podmienky pre replikáciu úspešných projektov – zriadiť fond podporujúci ich implementáciu. Podporiť nové rómske organizácie, aby sa uchádzali o granty podporené týmto fondom.

- vytvárať partnerstvá rómskych a nerómskych MVO na lokálnej úrovni na pomoc novým rómskym MVO etablovať sa v širšej komunité MVO či v miestnej komunité ako takej (pomoc pri formulovaní misie, technická pomoc, poradenstvo pri príprave projektov).

- umožniť predstaviteľom rómskej menšiny podieľať sa na príprave príslušnej legislatívy, prizvať ich do poradných orgánov pri výboroch NR SR, pri ministerstvách, pri iných úradoch štátnej správy a vyzvať štátnu správu aj samosprávu, aby bola v tomto smere kooperatívna.

- v spolupráci MVO s vládnymi inštitúciami (prípadne s príslušnými parlamentnými výbormi) začať kampaň vo verejno-právnych médiách zamieranú na zlepšenie vzťahov a zniernenie napätia medzi majoritou a minoritami, na odbúravanie predskokov a vysvetlovať dôležitosť uplatňovania fud-

ODPORÚČANIA PRACOVNÝCH SKUPÍN

ských práv v každodennom živote, aby pojem ľudského práva prestal byť abstraktný a neuchopiteľný (vo svojej podstate je to už dlhodobý cieľ vyžadujúci aj mnohé systémové zmeny).

- 2) **Dlhodobé systémové opatrenia**, ktoré budú vyžadovať systematickú (spolu)prácu, nebudú sa dať uskutočniť bez premysleného spôsobu financovania a mali by smerovať k formovaniu stratégie s horizontom presahujúcim súčasné volebné obdobie. Sú to nasledovné odporúčania:

– *otvoriť školský systém a naplniť ho inak obsahovo a zásadne zmeniť spôsob vyučovania* = menej viazanosti osnovami, zmenšíť rozsah vedomostí a zvýšiť dôraz na komunikačné zručnosti (schopnosť aktívne počúvať, prezentovať svoje myšlienky, nebáť sa vyslovíť vlastný názor a obhajovať ho v kultivovanej diskusii, schopnosť vyjednávať či delegovať istú právomoc).

– *väčší význam rozvíjaniu komunikačných zručností u mladej generácie*, pretože pre úspešné zvládnutie nárokov, ktoré prináša neskorší profesionálny život, sa v ére celosvetového rozmachu informačných technológií a ich masovej dostupnosti ukazujú ako omnoho dôležitejšie (než neúmerné kvantum rýchlo starnúcich informácií poskytovaných našim školským systémom). Navyše osvojí si tieto komunikačné spôsobilosti podporuje u mladých ľudí hlbšie uvedomenie si procesuálnej stránky fungovania demokratického štátu aj jeho inštitúcií a pochopenie zodpovednosti za jeho vývin. Priamym dôsledkom takejto systémovej zmeny je vyššia participácia mladých občanov vo verejnej politike a zároveň vyššia kvalita politickej kultúry.

– *potreba zmen v systéme vzdelávania a ďalšieho vzdelávania učiteľov*. Ak majú byť nositeľmi demokratických hodnôt, ak majú učiť deti a mládež tolerancii a princípom demokracie, musia si sami osvojiť iné než autoritativné spôsoby odovzdávania vedomostí a zručností. Navyše mnohé vyššie spomínané zručnosti musia najskôr sami nadobudnúť, aby ich boli schopní ďalej odovzdať. Preto je potrebne inak konáť a masívnejšie podporiť ďalšie vzdelávanie učiteľov a zmeniť aj koncepciu prípravy nových pedagogických pracovníkov.

ODPORÚČANIA PRACOVNÝCH SKUPÍN

– *vytvoriť väčší priestor pre participáciu rodičov i samotných detí na tvorbe koncepcii a pravidiel v školách*, a to rovnako na základných i stredných školách. Tento bod súvisí i s navrhovanou decentralizáciou školstva a úsilie by malo byť nasmerované k zrušeniu Ministerstva školstva a spravovaniu školstva na úrovni miestnej samosprávy.

– *zmena finančných tokov vo sfére školstva* ako aj ich sprehľadnenie – vytvoriť by sa tak predpoklady pre skutočné zmeny a participáciu všetkých zainteresovaných (učiteľia, rodičia, študenti, MVO, samosprávy) na vyššej kvalite systému vzdelávania na Slovensku.

– *zmeniť náplň aktivít rómskych detí vo voľnom čase* v súlade s rómskou identitou a hodnotami. Rovnako dôležité je dať možnosti predstaviteľom rómskych komunit priamo sa zapojiť do práce v škole – projekt rómskych asistentov a asistentiek učiteľov základných škôl, speciálne pripravených na túto úlohu (pôsobiť v triedach s veľkým počtom rómskych detí).

– *najdôležitejší krok nevyhnutný pre úspešnú implementáciu akýchkoľvek opatrení je definovať mechanizmus komunikácie, koordinácie a rozhodovania medzi Úradom vlády SR (SISSR), Úradom splynomaticnca na riešenie problémov rómskej menšiny a jednotlivými rezortnými ministerstvami a na vŕahueme dezignovať na príslušných ministerstvách konkrétnu osobu (napr. štátny tajomník), ktorá bude prítomná na všetkých dôležitých rokovaniach.*

– *vytvoriť komisiu (napr. pri Rade vlády SR pre národnostné menšiny a etnické skupiny) na zistovanie a preskúmanie rasovo motivovaného násilia proti rómskym občanom a iným minoritám*. Táto komisia by mala prípraviť odporúčania pre políciu zamerané na zlepšenie policajnej ochrany, skvalitnenie práce v oblasti prevencie, ale i vyšetrovania rasovo motivovaných kriminálnych činov.

– *vyhodnotiť legislatívu, ktorá sa týka rasovo motivovaných kriminálnych činov a zosúladí ju s európskymi štandardmi a medzinárodnými normami* v oblasti ľudských práv, pripraviť návrhy na zmeny domácej legislatívy a zabezpečiť účinnú implementáciu týchto zmien.

– *iniciovat Projekt rómskych mediátorov*, v rámci ktorého by predstaviteľia

ODPORÚČANIA PRACOVNÝCH SKUPÍN

rómskej komunity boli vytrénovaní zastávať rolu mediatátorov medzi mestskými rómskymi komunitami a políciou či verejnou správou. Spočiatku by bolo vhodné otestovať tento model v menšom počte komunit, neskôr by však projekt mohol viesť k založeniu mestských rád pre medzietnické vzťahy s dlhodobým pôsobením a s perspektívou vytvorenia funkčnej siete pre efektívnu komunikáciu verejnej správy s rómskou komunitou na miestnej, regionálnej i celoštátejnej úrovni.

– na takto vytvorený systém komunikácie by bolo možné potom napojiť programy štrenia myšlienok vzájomnej tolerancie medzi rómskou menšinou a väčšinovou populáciou, presadzovania nediskriminácie a vytvárania priestoru pre kooperáciu, vzájomné obohacovanie v spolužití rôznych kultúr a podporiť ich už spomínanou kampaňou v médiách.

Skupina sa zhodla aj na nasledovných principoch, ktoré treba začať uplatňovať v komunikácii a (spolu)práci s rómskou menšinou a jej predstaviteľmi.

Principy:

- *reálne šance pre Rómov* a princíp rovnakých príležitostí a splniteľných podmienok (vo sfére vzdelávania, pracovných príležitostí, verejnej politiky, ...),
- pri systémových zmenach nemusí ísť o plošné riešenie, ale skôr o *otvorenie systému všetkým občanom*,
- *investovať viac do vzdelávania než do sociálnej sféry*,
- *čím menej priamych intervencií zo strany štátu* – o to viac podporných programov a čo najväčší priestor pre občianske aktivity,
- *velký priestor vo verejnoprávnych médiách pre vzdelávacie programy*, diskusie, dokumentárnu tvorbu a publicistiku na vyššie uvedené témy.

ODPORÚČANIA PRACOVNÝCH SKUPÍN

B) Zástupcovia štátnej správy a samosprávy odporúčajú:

1) Všeobecné:

- je potrebné, aby Rómovia konkretizovali svoje požiadavky a podľa možnosti aj im vyhovujúci spôsob realizácie, až potom je možné pristúpiť k riešeniu problémov,
- zvolať okrúhly stôl rómskych politických strán a tiež všetkých strán za účelom spolupráce ohľadom rómskej problematiky,
- zabezpečiť dostatočné množstvo finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu na riešenie rómskej problematiky,
- zefektívniť spoluprácu (komunikáciu) medzi štátnej správou, samosprávou a Rómami,
- finančné prostriedky cielene usmerniť tam, kde je to najpotrebnejšie (napr. do postihnutých oblastí povodňami, nie do divadla),
- riešiť problémy po regiónoch na lokálnych úrovniach a to zvlášť po oblastiach: zamestnanosť, polohospodárstvo, urýchlenie vzdelávania Rómov,
- využiť všetkých ochotných Rómov (najmä VŠ vzdelaných),
- premyslenou dlhodobou (asi 10 až 30 rokov) osvetovou, výchovnou, vzdelávacou a mediálou činnosťou postupne znižovať hladinu všeobecnej nenávisti proti všetkému cudzemu (aj voči menšinám, aj voči Rómom) u slovenského obyvateľstva,
- lepšie využiť prostriedkov PHARE.

2) Návrhy vo vzťahu splnomocnenca vlády SR na riešenie problémov rómskej menšiny:

- vytvoriť komisiu poradcov ako pomocný orgán splnomocnenca vlády SR na riešenie problémov rómskej menšiny,
- pri splnomocnencovi vlády SR na riešenie problémov rómskej menšiny vytvoriť odborný útvar na riešenie vzťahov medzi Rómami a ostatnými občanmi,
- pri Úrade vlády SR vytvoriť komisiu na pomoc rómskym zástupcom,
- v samospráve vytvoriť Správnu radu Rómov, ktorá bude reprezentovať Rómov a pomáhať riešiť ich problémy.

ODPORÚČANIA PRACOVNÝCH SKUPÍN

3) Problematika sociálnej a zamestnanecká:

- zvýšiť počet pracovníkov v štátnej správe na úseku sociálnej starostlivosti a pomocí,
- prepojiť inštitút verejnoprospešných prác s výplatami dávok sociálnej pomoci,
- podporiť podnikateľské aktivity Rómov,
- podporiť rómsku bytovú výstavbu,
- verejnoprospešné práce sústredziť tam, kde sú najviac potrebné,
- zastaviť vystahovávanie Rómov z centier miest na perifériu, kde vznikajú nové kolónie,
- riešiť problém zamestnanosti Rómov,
- riešiť väčšinu ich ďalších problémov.

4) Školstvo:

- urýchliť proces začleňovania Rómov,
- založiť strednú školu pre sociálnych pracovníkov v štátnej správe (pre Rómov),
- dopomôcť Rómom k účasti v policajných školách a akadémiách,
- zriadiť strednú hudobnú školu na strednom a západnom Slovensku,
- zabezpečiť polročný kurz pre Rómov, ktorí sú vo verejnej správe,
- na Univerzite P. J. Šafárika v Košiciach vytvoriť Katedru rómskej kultúry.

5) Legislatíva a zákony:

- novelizovať zákon o obecnom zriadení (verejnoprospešné práce, výplata sociálnych dávok),
- novela daňového zákona, trestného zákona (zvýšiť tresty za úžerníctvo). Zmena trestného zákona musí umožniť trestný postih za rasistické činy, dnešný stav je platonický.
- právne zabezpečiť väčšiu ochranu menšín,
- zmeniť preambulu Ústavy.

ODPORÚČANIA PRACOVNÝCH SKUPÍN

C) Nezávislí odborníci na rómsku problematiku odporúčajú:

1) Legislatíva:

- zrušiť Zákon číslo 74/1958 o trvalom usídlení kočujúcich osôb,
- zmeniť školský zákon,
- iniciaovať stretnutie odborníkov – legislatívcoў.

2) Školstvo:

- zintenzívniť predškolskú prípravu,
- doriešiť problém nultých ročníkov,
- zmeniť obsah výuky na ZŠ s ohľadom na špecifická rómskych detí,
- uplatniť skúsenosti pedagógov z praxe: cielavedomá a koncepcná príprava rómskych detí od nultých ročníkov cez základné školy, stredné školy, odborné učilište až po vysokoškolské štúdium, so zámerom zriadíť podporné fondy,
- iniciaovať stretnutie odborníkov na vypracovanie spomínaného plánu.

3) Veda – výskum:

- využiť existujúce archívy – najmä sa to týka archívov Slobodnej Európy, ktoré sú nachádzavé v Budapešti v Open Society Foundation – Pavol Šalamon.

4) Kultúra:

- iniciaovať stretnutie odborníkov pre zachovanie a rozvoj rómskej kultúry – problémy divadla a rómskeho múzea.

5) Masmédia:

- využiť existujúce projekty a odvysielať ich v elektronických masmédiách,
- iniciaovať stretnutie odborníkov-novinárov na rómsku problematiku,
- tréningy pre novinárov.

6) Vláda Slovenskej republiky:

- narušiť trend vytvárania nových koncepcii – skôr čerpať už s existujúcimi, dobre fungujúcimi projektmi, ktoré boli vypracované v minulosti a sa osvedčili,
- spolupracovať s mimovládnymi organizáciami,

- vytvoriť Fond na podporu riešenia nezamestnanosti v rómskych osadách,
- spolupracovať s mimovládnymi organizáciami pri vypracovaní a realizovaní takýchto projektov a zabezpečiť účasť štátnych úradníkov na rôznych tréningoch, najmä komunikačných.

7) Mimovládne organizácie:

- pomáhať pri organizovaní komunikačných tréningov medzi rómskou populáciou a nerómnami,
- aktívna účasť na týchto tréningoch.

(Odporučania spracovala: Ing. Andrea Štefková)

Nasledujúci adresár má prispieť k ľahšiemu udržiavaniu osobných kontaktov medzi účastníkmi stretnutia.

Kancelária podpredsedu vlády SR Pála Csákyho rozposlala 110 pozvánok na pracovné stretnutie odborníkov na rómsku problematiku; z nich sa podpisali na prezenčnú listinu 16. marca 1999 v Čilištovce, okrem organizátorov nasledujúci účastníci:

LÁSZLÓ SZIGETI, štátny tajomník Ministerstva školstva SR,
Stromová 1, 813 30 Bratislava 1

LADISLAV FIZIK, RIS, Kráľovoholská 6, 974 01 Banská Bystrica

DIANE F. ORENTLICHER, Washington College of Law,
4801 Massachusetts Avenue, NW Washington, DC 20016-8181

KATARÍNA FARKAŠOVÁ, Aliancia žien Slovenska,
Nabélková 2, 811 01 Bratislava 1

MIROSLAV POLLÁK, Otvorení ľudia, Popradská 68, 04011 Košice

ARNE MANN, ved. prac. SAV, Záhradnícka 59, Bratislava

HANA ZELINOVÁ-BÍLKOVÁ, Slovenské národné múzeum,
Etnografické múzeum, Malá hora 2, 036 80 Martin

LÁSZLÓ A. NAGY, predseda Výboru NR SR pre ľudské práva a národnosti,
Mudroňova 1, 812 80 Bratislava 1

STANISLAVA BARTOŠOVÁ-WANATOWICZOVÁ,
Vefvyšlanectvo Českej republiky, 29. augusta 5, 810 00 Bratislava 1

LADISLAV RICHTER, RIS, Jirášková 8, 851 01 Bratislava 5

MONIKA GROCHOVÁ, ZZŠ Fenestra, Tomašíkova 19, 04001 Košice

IVAN SUCHÝ, podpredseda pre soc. oblasť RIS,
Dudvažská 16, 821 07 Bratislava

MICHAL VAŠEČKA, Inštitút pre verejné otázky,
Hviezdoslavovo nám. 17, 811 01 Bratislava 1

ŠARLOTA PUFFLEROVÁ, Minority Rights Group,
Bajkalská 25, 827 18 Bratislava

EVA KONČOKOVÁ, Nadácia Škola dokorán,
Štefana Moysesa 12, 965 01 Žiar n. Hronom

PAVOL ŠALAMON, UPJŠ, Šrobárová 2, 041 80 Košice

PETER HUNČÍK, riaditeľ, Nadácia Sándora Máraiho,
Hviezdoslavovo nám. 17, 811 02 Bratislava 1

DRAHOMIL ŠIŠOVIČ, Ištušinova 4, 851 05 Bratislava 5

ANNA JUROVÁ, Spoločensko-vedný ústav SAV, Karpatská 5, 040 01 Košice

PETER RÁZUS, SHV-MJ, Dubová 5, 080 01 Prešov

JARMILA LISKOVA, British Embassy, Panská 16, 811 01 Bratislava 1

ADRIANA RICHTEROVÁ, riaditeľka, Nadácia pre podporu občianskych aktivít, Palárikova ul. 31, 811 04 Bratislava 1

JOHN YOUNG, Delegácia Európskej komisie, Panská 3, 811 01 Bratislava 1

RENÉ LUŽICA, Žehriánska 2, 851 07 Bratislava 5

FRANTIŠEK BREZOVSKÝ, NÚP, riaditeľ odboru zamestnanosti,
Župné nám. 5–6, 812 67 Bratislava 1

CSABA TABAJDI, MSZP, Országgyűlés Irodaháza,
Széchenyi rkp. 19., 1358 Budapest, Magyarország

GREG FABIAN, International Helsinki Federation for Human Rights,
Gemerská 1, Bratislava 821 08

ZUZANA ALNEROVÁ, tlačová tajomníčka, Slovenský výbor pre UNICEF,
Grösslingova 6, P. O. Box 52, 810 00 Bratislava 1

KELLY JANIGA, American Embassy,
Hviezdoslavovo nám. 5, 811 02 Bratislava 1

MARIANA NOTEBOOM, Vevyslanectvo Holandského kráľovstva,
ul. Fraňa Kráľa 5, 811 05 Bratislava 1

JANA ORLOWSKI, Botschaft der Bundesrepublik Deutschland,
Hviezdoslavova nám. 10, 813 03 Bratislava 1

ATANÁZIA HOLUBOVÁ, VIKTOR TOMČÁNYI,
Komisia pre pastoráciu Rómov, Narcisova 1, 080 01 Prešov

MÁRIA MACZEJKOVÁ, Klub učiteľov rómskych detí, Metodické oddelenie,
Zuzkin park 10, 040 01 Košice

GEJZA ADAM, ROI SR, Hosková 61, 040 01 Košice

JOZEF DROZD, Predseda Slovenskej únie pre mier a ľudské práva,
Pražská 11, 816 36 Bratislava 1

VINCENT DANIEL, Splnomocnenec vlády SR pre rómsku problematiku,
Úrad vlády SR, Nám. slobody 1, 813 70 Bratislava

ŠTEFAN MARKUŠ, SHV, Žabotova 2, 811 04 Bratislava 1

ERWIN ROMANO FULMEK, Obchodná 68, 811 06 Bratislava 1

SOŇA VARGOVÁ, Krajská rozvojová agentúra, Hlavná 93, 080 01 Prešov

EVA BARTOŠOVÁ, CIS Ženám, P. J. Šafárika 6, 071 01 Michalovce

SÁNDOR BORDÁS, CPPS, Jantárova 1868/13, Dunajská Streda, 929 01

ALEXANDER DÖME, Krajský úrad BA, Smolenická 3, 851 05 Bratislava 5

SAMUEL ABRAHÁM, PER, Hviezdoslavova 7, 811 02 Bratislava 1

PETER PRIADKA, PER, Hviezdoslavova 7, 811 02 Bratislava 1

ALEXANDER PATKOLÓ, RIS, Topoľčianska 7, 851 05 Bratislava 5

DUŠAN ONDRUŠEK, Centrum prevencie a riešenie konfliktov,
Červeňová 4, 811 03 Bratislava 1

IMRICH TÓTH, Výbor NR SR pre ľudské práva a národnosti,
Mudroňova 1, 812 80 Bratislava 1

Preface

The Roma problem is one of the most discussed and urgent issues in Slovak society. Unlike in the past, the newly formed Slovak government is willing to solve this problem. Not only is it explicitly expressed in its Manifesto, but round table discussions and meetings of experts also prove the new approach of the country to this problem.

On March 16th 1999, the first meeting of experts on solving the Roma problem was held in Čilišov, near Šamorín. Over one hundred participants discussed possible solutions. Representatives of political parties, civic associations, NGOs and embassies were present.

Changing Others Means Changing Ourselves

The discussion was opened by Mr. Juraj Hrabko, General Director of the Slovak Government Office Department for Intellectual and Social Development. He stressed that the Roma are an atypical minority. Their intolerance may as well be a result of our intolerance towards them. „If we want someone to become better, first we have to improve ourselves,“ he said. In his opinion, as there is no European policy towards this minority, the Roma problem is not only a national issue of Slovakia, it also is a European question.

A Task for the Whole Society

On behalf of the Slovak Government and the organisers, Deputy Prime Minister of the Slovak Republic, for Human and Minority Rights and Regional Development, Pál Csáky, declared the willingness of the recently formed government to solve this problem. In his opinion, it is very important that the Roma community itself assist the central administration in its efforts. „Based on this meeting of experts, and a future meeting to be held in April, I will prepare a complex plan of action for the government to discuss,“ added Mr. Csáky.

Participation of the Roma at a European Level

Addressing the meeting, High Commissioner for Minorities of the Organisation for Security and Cooperation in Europe, Max van der Stoel assured the participants about his understanding of the problem. He also stressed the European character of the Roma issue, adding that a different approach is needed in order to provide any solution. „We also have to bear in mind that participation of the Roma themselves in different activities and projects is one of the possible ways of achieving success,“ he said. Talking about the activities of the OSCE, he informed his audience that his organisation is planning to issue recommendations that should initiate a more intensive approach of European governments towards the Roma question.

With the Roma – Without Any Romance

During the discussion, Arne Mann from the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Science, read his paper on the contemporary social and political position of the Roma in Slovakia. He said that the so called „Roma problem“ is a problem of ineffectiveness of communication. After providing a historical background to the Roma people, Mr. Mann talked about various discriminative acts against this minority. He described their situation during the communist regime in the former Czechoslovakia. Mr. Mann pointed out that they were given flats while their old homes were destroyed. „They simply could not live there as it was too big of a change for them,“ he said. „Companies were required to employ a certain percentage of Roma. However, they did not have to work all the time so they were ineffective for these companies,“ he added. Commenting on the situation after the Velvet Revolution in 1989, Arne Mann mentioned the positive changes in the Romany community, however, he also stressed the decline in their social situation. „After more than thirteen years of my professional interest in the situation of the Roma, I tend to think that the dissimilarity between this minority and the Slovak majority is rooted in the social rather than cultural differences,“ he said, adding that it is the

Roma themselves that must cooperate on the solution of their problems. According to Mr. Mann, there are three important tasks: to destroy barriers and prejudices, to have a professional approach in social policy, culture, education, worship and their financial assistance, and to develop a network of qualified social workers.

Discrimination Still Present

In his speech, Vincent Danihel, newly appointed Plenipotentiary of the Government of the Slovak Republic for Solving the Problems of the Roma Minority, referred to an opinion poll conducted in 1994 according to which 94 percent of Slovakia's population would not like to have Roma as their neighbors. „Inhabitants of smaller villages and members of the Hungarian minority are less intolerant than others,“ he pointed out. As another problem, Mr. Danihel mentioned the lack of information about the Roma community. On the other hand, he commented positively on the existence of the Romathan Theater, Roma language magazines and the establishment of a Roma university department in Nitra. Danihel outlined possible solutions to present problems. According to him, a strong Roma political party should be created that would be able to represent the needs of this community. Their entrepreneurs should be more active, not only in contributing to economic growth but also to the reduction of the level of unemployment. Culture and education are two of the other important fields that need to be concentrated on. The plenipotentiary said that Slovakia as a country should also try to reduce unemployment. The state must ensure the safety of the Roma, targeting criminal activities against them, especially those of skinheads. Concluding his speech, Vincent Danihel expressed his belief that the Roma, as a national minority, is facing a better future than exists in their current situation.

Optimistic and Pessimistic Visions

Dušan Ondrušek from the Center for Prevention and Solution of Conflicts presented a paper on strategies and recommendations, future visions about the Roma and possible solutions to the present situation. Referring to statistical data, he said that there are some 480,000 to 520,000 Roma in Slovakia. While there are 1.51 children in an average Slovak family, Romany families usually have 4.2 children. „Some say that should this trend continue, during the next couple of years the so called minority may become a majority.“ Ondrušek then predicted that „by 2000–2005, several hundred Romany organizations that could actively influence civic life, should be founded. He foresees that Roma who are successful in sport, culture, politics, may emerge as strong leaders, role models. „There will be Romany broadcasters, modelling agencies for the Roma, and so on. If everything went successfully – of course, this is bit of a fantasy – by 2010–2020, a kind of affirmative action could come into being, like in the US. By this means, Roma entrepreneurs could be given tax reductions,“ he said. According to Mr. Ondrušek, provided this positive vision comes true, around 2010–2020, Roma enterprises could be strengthened. As a comparison, the lecturer also described a negative forecast: between 2005–2010 the growing unemployment could result in other problems associated with drugs, alcohol and, consequently, crime.

Concluding his lecture, Dušan Ondrušek presented two questions to the following discussion:

- Will the government be strong enough to think of a strategy that will include affirmative actions?
- How would it be possible to achieve public support of the population?

In My Opinion...

During the discussion, one of the speakers, Miroslav Lacko, Vice-Chairman of the Roma Intelligentsia of Slovakia political party, pointed out some of the repressive actions of the former Slovak government headed by Vladimír Mečiar. Mr. Lacko expressed regret that the Roma television programme is not being prepared by a Rom. He also mentioned several attacks on the Roma and appealed to the government that it should implement the international agreement on ceasing all forms of discrimination.

Another speaker, a Catholic priest, drew attention to the fact that all Romany people have the right to be educated, to go to church, and to be accepted by the majority. „There is no mention of discrimination in the Bible,“ he pointed out. „No wonder that a Rom does not like those who are not Roma: they never received any sign of love from the other side. Too much free time, no positive motivation, bad examples in the family – all of this contributes to the Roma problem,“ he concluded.

Conclusions of the Working Groups

Participants of the first meeting of experts on solving the problems of the Roma minority formed three working groups: representatives of charities, representatives of central administration and self-governments, and independent experts on Roma issues.

Resulting from their discussion were the following recommendations for the Slovak government.

A) Recommendations of representatives of charities:

Short-term measures of the non-governmental organizations include

- 1) creating a database of organizations and projects on the Roma,
- 2) establishing a fund to support these projects,
- 3) establishing partnership activities of Slovak and Roma NGOs,
- 4) participation of representatives of this minority in the law-making process
- 5) begin a tolerance campaign in the state-owned media.

Their long-term recommendations include reform of the school system concentrating on developing communication skills, more effective teacher training, participation of parents in creating school rules, changes in subsidizing schools and preparations of more appropriate after-school activities for the pupils. According to the working group, the most important step to be taken is defining a mechanism of communication between the Government Office, the Office of the Plenipotentiary of the Government of the Slovak Republic for Solving the Problems of the Roma Minority, and the relevant ministries. Designated officials (e. g. state secretaries) should participate in all important negotiations. A special commission should be created to investigate racist attacks against minorities and jurisdiction concerning racial crime should be approximated to international legal standards. A project on Roma mediators between local communities and the police should be initialized. Based on the above system of communication, programs of mutual tolerance between the majority and the minorities could be developed.

The group agreed on the following principles:

- real chances for the Roma
- investing more into education than to the social sphere
- as few interventions by the state as possible
- prime time airing on public media of education programs

B) Representatives of the central administration and self-governments recommend that the Roma specify their requests. A round table discussion of Roma political parties should be held. More money from the state budget should be allocated for solving the problems of the Roma minority, cooperation and communication between the state administration, self-governments and the Roma minority. Financial resources should be directed where it is most needed. Regional problems should be solved locally. Via a longer educational process, xenophobia should be lessened and PHARE funds should be better exploited.

The second working group proposed that the Plenipotentiary create a commission of advisers at his office. As far as social and occupational problems are concerned, the working group suggested that the number of social workers in state administration be increased, Roma enterprises and housing be supported.

To avoid formation of new colonies, removing the Roma from city centers should be stopped and their unemployment solved. Integration of Roma students into the school system should be achieved. A high school for Roma social workers and music schools in Central and Eastern Slovakia ought to be established, a six-month course should be started for those in public administration and a department of the Roma culture should be set up at the Košice University. As far as legislation is concerned, laws on municipalities, and taxes should be changed and the criminal law amended. More effective legal protection of minorities must be achieved, and the Preamble of the Constitution changed.

C) Independent experts on Roma issues recommend that the law No. 74/1958 on migratory persons be ceased, educational laws be changed and meetings of legal experts be organized.

In addition, pre-school preparation should be intensified, the problem of „zero“ grades solved, and the contents of textbooks should be changed, bearing in mind the specifics of the Roma. A more sophisticated general education should be introduced. For this purpose, a meeting of experts should be initiated. It is important to take advantage of existing archives. Experts should meet to rescue the existing Roma theater and museum. In the media, information about existing projects should be broadcast, meetings of experts-journalist organized and journalists trained. The working group appealed to the Slovak government not to create new projects and plans, but to take advantage of those that exist and have proved to be effective. The government should also cooperate in the training of their officials by NGOs, and create a fund for solving Roma unemployment. The NGOs should assist in organizing courses of communication between the majority and the Roma minority and participate actively in these courses.